

Themacompetentie seksuele ontwikkeling, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik

ADDENDUM VOOR HET COMPETENTIEPROFIEL JEUGDZORGER

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Stadia van beroepsbeoefening.....	5
3. Addendum Competentieprofiel	6
4. Addendum Standaard Vakvolwassenheid.....	8
5. Bronnen.....	10
Bijlage 1 Samenstelling werkgroepen en geïnterviewden	11
Bijlage 2 Projectopdracht	13
Bijlage 3 Werkwijze en totstandkoming.....	15
Bijlage 4: Vergelijking startbekwaam, gevorderd, vakbekwaam en vakvolwassen	18

Colofon

Uitgave: Jeugdzorg Nederland en Vereniging Hogescholen (2013)

Tekst: Karin Kleine en Marloes Beijer

Ontwerp omslag: Taluut, Utrecht

1. Inleiding

De commissie-Samson heeft onderzoek gedaan naar de aard en omvang van seksueel misbruik van kinderen die, in de periode 1945 tot nu, onder verantwoordelijkheid van de overheid in de jeugdzorg zijn geplaatst in (rijks)instellingen en pleeggezinnen. Ook is onderzoek gedaan naar de reactie van de overheid op signalen van seksueel misbruik in de jeugdzorg.

De commissie-Samson hanteert de volgende definitie van seksueel misbruik:

'Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong) volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar (tot 1988 21 jaar). Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Daders zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen.

Voor het onderzoek naar seksueel misbruik van jeugdigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt hieronder tevens begrepen seksueel misbruik van groepsgegoten of door andere kinderen in het pleeggezin, waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden'

Op 8 oktober 2012 bracht de Commissie-Samson haar rapport uit onder de titel 'Omringd door zorg, toch niet veilig'. De Commissie-Samson stelt vast dat jongeren die onder verantwoordelijkheid van de overheid in de jeugdzorg worden geplaatst onvoldoende beschermd worden tegen seksueel misbruik. Het betreft zowel misbruik door medewerkers van de jeugdzorgorganisaties als door groepsgegoten. Een groot deel van het seksueel misbruik blijft onopgemerkt.

Naar aanleiding van de uitkomst van het onderzoek, heeft Jeugdzorg Nederland aangegeven de volledige verantwoordelijkheid te nemen voor een structurele en vooruitstrevende aanpak van het probleem van seksueel misbruik. Daartoe is de Commissie 'Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg' ingesteld. Deze commissie kreeg de opdracht om een kwaliteitskader te ontwikkelen, gericht op preventie, signalering en aanpak van seksueel misbruik van kinderen.

Een onderdeel van het kwaliteitskader is het investeren in opleiding en permanente educatie. De Commissie-Samson formuleerde als aanbeveling dat in alle basisopleidingen die opleiden richting de jeugdzorg, structureel aandacht moet zijn voor de gezonde en afwijkende seksuele ontwikkeling en de problematiek van seksueel misbruik. Structurele aandacht betekent dat er in de hele opleiding aandacht voor is, en bijvoorbeeld niet enkel in keuzevakken. Daarnaast stelde de Commissie-Samson dat ook in de bijscholing van jeugdzorgprofessionals aandacht moet zijn voor het thema, aansluitend op de specifieke taken van de professional en de specifieke doelgroep waarmee gewerkt wordt. In bijlage 4 van het kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg zijn hulpmiddelen en instrumenten opgenomen.

Jeugdzorg Nederland heeft met de Vereniging Hogescholen (voorheen HBO-raad) afgesproken om voor de Jeugdzorgwerker een specifieke themacompetentie 'seksuele ontwikkeling' te ontwikkelen. Het waarborgen van een gezonde seksuele ontwikkeling, het kunnen signaleren van een afwijkende seksuele ontwikkeling en het handelen bij seksueel risicogedrag en misbruik staat centraal in de themacompetentie. Deze themacompetentie krijgt zijn plaats in het competentieprofiel

Jeugdzorgwerker en in het uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker dat het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (HSAO) hanteert. Dit document betreft het Addendum voor het Competentieprofiel Jeugdzorgwerker en het Addendum voor de Standaard Vakvolwassenheid Jeugdzorgwerker.

In het kwaliteitskader Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg is bij de aanbeveling van de commissie Samson over de basisopleiding de volgende toelichting van de branche Jeugdzorg opgenomen.

“Seksuele ontwikkeling is in de jeugdzorg nog steeds een beladen onderwerp. Er is sprake van een tekort aan kennis in combinatie met handelingsverlegenheid. Iedere medewerker in de jeugdzorg moet ervan doordrongen zijn dat seksueel misbruik voorkomt en dat iedereen een eigen verantwoordelijkheid heeft om misbruik tegen te gaan. Door het bijbrengen en bijhouden van kennis over de gewone en afwijkende seksuele ontwikkeling van jeugdigen wordt de basiskennis van professionals over het thema vergroot. Door ‘training on the job’ en inzet van ervaringsdeskundigheid wordt de basis gelegd om de handelingsverlegenheid in de jeugdzorgorganisaties rond het thema seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik aan te pakken en een open cultuur te realiseren.

Voor de jeugdzorgorganisaties zijn in het kwaliteitskader acties opgenomen om de aanbevelingen van de commissie Samson te realiseren. Gerelateerd aan de basisopleiding is voor de jeugdzorgorganisaties de volgende actie opgenomen: De organisatie maakt op regionaal niveau afspraken met de HBO-opleidingen over de opname van de themacompetentie in het opleidingsprogramma en de stage-opdracht. De realisatietermijn is 1 mei 2014.

De addenda voor het beroepsprofiel jeugdzorgwerker en de standaard stadia vakvolwassenheid van de themacompetentie worden door Jeugdzorg Nederland aangeboden aan betrokken partijen. Voor het beroepsprofiel zijn dit zowel de werknemersvertegenwoordigers als de beroepsvereniging NVMW. Voor de standaard stadia vakvolwassenheid zijn dit de werknemersvertegenwoordigers in FCB. Wij zullen het verzoek doen om de themacompetentie bij herijking en actualisatie op te nemen.

Tot slot: het is raadzaam om zowel bij de uitwerking van het uitstroomprofiel als het (beroeps)competentieprofiel en de standaard stadia vakvolwassenheid een verbinding te maken tussen de daarin opgenomen ‘kernopgaven voor de jeugdzorgwerker’ en deze themacompetentie. Dat betreft met name de volgende kernopgaven:

- Belang opvoeders versus belang jeugdige
- Balanceren tussen betrokkenheid en distantie
- Privacy waarborgen versus transparantie bieden
- Positie innemen

2. Stadia van beroepsbeoefening

In de ontwikkeling tot een vakvolwassen Jeugdzorgwerker zijn diverse stadia van beroepsbeoefening te onderscheiden. Door kennis, ervaring en vaardigheden op te doen, wordt de Jeugdzorgwerker steeds competentier en ontwikkelt hij zich richting een volgend stadium. De Standaard Vakvolwassenheid (2010) onderscheidt de volgende stadia:

- Stadium 1: De startbekwame professional
- Stadium 2: De gevorderde professional
- Stadium 3: De vakbekwame professional
- Stadium 4: De vakvolwassen beroepskracht
- Stadium 5: De expert

In elk stadium bezit de professional meer werkervaring en daarmee ook beter ontwikkelde competenties. Vanzelfsprekend kan van een net afgestudeerde, startbekwame Jeugdzorgwerker niet dezelfde taakuitvoering worden als van een vakvolwassen Jeugdzorgwerker. De net afgestudeerde Jeugdzorgwerker ontbreekt het nog aan de nodige werkervaring om bepaalde complexe situaties adequaat te hanteren. Daarnaast beschikt hij over competenties op een basisniveau, die hij in de praktijk nog zal moeten doorontwikkelen en verfijnen. Zo kent elk stadium zijn eigen kenmerken, competenties en inzichten in wat er van deze professional verwacht kan worden.

Deze themacompetentie 'Omgaan met seksuele ontwikkeling, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik' is in dit Addendum uitgewerkt voor stadium twee, drie en vier van beroepsbeoefening. Stadium twee, drie en vier zijn als gehele competentie uitgewerkt in het addendum Competentieprofiel. Als afzonderlijke stadia van beroepsbeoefening zijn ze uitgewerkt in het addendum Standaard Vakvolwassenheid.

Stadium één: 'De startbekwame professional' is uitgewerkt in het addendum Uitstroomprofiel

In bijlage 4 is meer informatie te vinden over de verschillende stadia en de bijbehorende kenmerken.

3. Addendum Competentieprofiel

5.4.E.	Omgaan met seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik
	<p>De jeugdzorgwerker voert gesprekken met jeugdigen en opvoeders over seksualiteit, intimiteit, en seksuele ontwikkeling. Hij geeft gepaste seksuele voorlichting aan de hand van dagelijkse situaties en gebruikt daarbij bestaand voorlichtingsmateriaal. De jeugdzorgwerker signaleert seksueel risicogedrag en seksueel misbruik, zowel door professionals/opvoeders als door jeugdigen onderling, en bespreekt signalen en observaties met zijn collega's en leidinggevende. De jeugdzorgwerker handelt daarbij volgens het protocol van de organisatie en volgens de beroepscode. De jeugdzorgwerker reflecteert actief op zijn eigen handelen ten aanzien van seksualiteit en misbruik (bijvoorbeeld in intervisie/supervisie). De jeugdzorgwerker onderhoudt zijn eigen deskundigheid op het gebied van seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik.</p> <p>In een pedagogische context: De jeugdzorgwerker pleegt doelgericht interventies gericht op het waarborgen van een gezonde seksuele ontwikkeling van jeugdigen.</p> <p>In een systeemgerichte context: De jeugdzorgwerker begeleidt ouders, opvoeders en jeugdigen bij het omgaan met seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik in de opvoedingssituatie.</p>
Gedragsskenmerk	<p>De jeugdzorgwerker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erkent dat seksualiteit zijn plaats heeft in het dagelijks leven en dat het aan de jeugdzorgwerker is om dit op de juiste manier te begeleiden. • Benoemt persoonlijke dilemma's op het gebied van seksualiteit en intimiteit, en gaat hierover in dialoog met anderen. • Toont zich doordrongen van het risico dat hij de neiging kan hebben om de ogen te sluiten voor seksueel risicogedrag en seksueel misbruik en bespreekt dit risico met anderen. • Is bekend met het risico van secundaire traumatisering voor zichzelf en collega's ten gevolge van frequent horen van schokkende verhalen en gaat daarover het gesprek aan met collega's en leidinggevendenden. • Gedraagt zich als rolmodel op het gebied van seksualiteit en intimiteit; hanteert kleding- en gedragsnormen passend bij beroep en context. • Sluit in seksuele voorlichting aan bij belevingswereld, niveau, problematiek, culturele context en specifieke behoefte van de doelgroep, en licht relevante wet- en regelgeving toe. • Biedt de jeugdige/opvoeder veiligheid in gesprekken over seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik; sluit aan bij beleving en tempo van de jeugdige/opvoeder en toont zich meerzijdig partijdig. • Signaleert seksueel risicogedrag, seksueel overschrijdend gedrag en seksueel misbruik door jeugdigen en/of opvoeders, maakt een veiligheidsinschatting en handelt bij signalen conform de wet- en regelgeving (meldcode en protocol); zet stappen om de jeugdige te beschermen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Beschouwt de problematiek van seksueel risicogedrag en seksueel misbruik als mogelijk onderdeel van de multiproblematiek van jeugdige/opvoeders. • Kent risicofactoren die de kans op seksueel risicogedrag en seksueel misbruik door professionals doen toenemen en neemt actie om deze risico's te beperken. • Neemt een onafhankelijke positie in, in het team, stelt intimiteit/seksualiteit tussen jeugdzorgwerkers en jeugdigen en jeugdigen onderling ter discussie, en neemt op deze manier verantwoordelijkheid voor zijn beroep.
--	--

6K. Seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik	
<i>Kennisgebied omvat</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kennis van ontwikkelingstaken van jeugdigen, een gezonde seksuele ontwikkeling en de risico's die bij seksuele ontwikkeling horen. 2. Kennis van een afwijkende seksuele ontwikkeling en bijbehorende lichamelijke- en gedragssignalen. 3. Kennis van methodieken om seksueel risicogedrag en seksueel misbruik te signaleren en te duiden 4. Kennis van risicofactoren bij jeugdigen, opvoeder en professionals (risico's om seksueel misbruik te plegen of om slachtoffer te worden). 5. Kennis van de gevolgen van seksueel misbruik voor jeugdigen en opvoeders. 6. Kennis van feiten en cijfers op het gebied van seksueel risicogedrag en seksueel misbruik in de jeugdzorg. 7. Kennis van wet- en regelgeving op het gebied van seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik (o.a. de meldcode). 8. Kennis van protocollen, richtlijnen en normen binnen de organisatie (gericht op het thema 'seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik') 9. Kennis van de normen en grenzen op het gebied van seksualiteit die in de beroepscode beschreven staan. 10. Kennis van instanties die hulp bieden aan plegers en slachtoffers (sociale kaart).

4. Addendum Standaard Vakvolwassenheid

5.4.E. Omgaan met seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik	
<i>Vakvolwassen professional</i>	<p>De jeugdzorgwerker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biedt – in complexe situaties (bijvoorbeeld wanneer er sprake is geweest van misbruik) – de jeugdige/opvoeder veiligheid in gesprekken over seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik; sluit aan bij beleving en tempo van de jeugdige/opvoeder en toont zich meerzijdig partijdig. • Beschouwt de problematiek van seksueel risicogedrag en seksueel misbruik als mogelijk onderdeel van de multiproblematiek van jeugdige/opvoeders en maakt dit zichtbaar in zijn analyse van de multiprobleemsituatie. • Stelt intimiteit/seksualiteit tussen jeugdzorgwerkers en jeugdigen en jeugdigen onderling ter discussie.
<i>Vakbekwame professional</i>	<p>De jeugdzorgwerker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gaat met jeugdige/opvoeder het gesprek aan over seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik. • Maakt een veiligheidsinschatting en zet stappen om de jeugdige te beschermen.
<i>Gevorderde professional</i>	<p>De jeugdzorgwerker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erkent dat seksualiteit zijn plaats heeft in het dagelijks leven en dat het aan de jeugdzorgwerker is om dit op de juiste manier te begeleiden. • Benoemt persoonlijke dilemma's op het gebied van seksualiteit en intimiteit, en gaat hierover in dialoog met anderen. • Toont zich doordrongen van het risico dat hij de neiging kan hebben om de ogen te sluiten voor seksueel risicogedrag en seksueel misbruik en bespreekt dit risico met anderen. • Is bekend met het risico van secundaire traumatisering voor zichzelf en collega's ten gevolge van frequent horen van schokkende verhalen en gaat daarover het gesprek aan met collega's en leidinggevenden. • Gedraagt zich als rolmodel op het gebied van seksualiteit en intimiteit; hanteert kleding- en gedragsnormen passend bij beroep en context. • Sluit in seksuele voorlichting aan bij belevingswereld, niveau, problematiek, culturele context en specifieke behoefte van de doelgroep, en licht relevante wet- en regelgeving toe. • Signaleert seksueel risicogedrag, seksueel overschrijdend gedrag en seksueel misbruik door jeugdigen en/of opvoeders, maakt een veiligheidsinschatting en handelt bij signalen conform de wet- en regelgeving (meldcode en protocol); zet stappen om de jeugdige te beschermen. • Kent risicofactoren die de kans op seksueel risicogedrag en seksueel misbruik door professionals doen toenemen en neemt actie om deze risico's te beperken.

	<ul style="list-style-type: none"> • Neemt een onafhankelijke positie in, in het team, uit zijn mening over intimiteit/seksualiteit tussen jeugdzorgwerkers en jeugdigen en jeugdigen onderling, en neemt op deze manier verantwoordelijkheid voor zijn beroep.
--	--

5. Bronnen

- Aanbevelingen aan Jeugdzorg Nederland uit rapport commissie Samson.
- Berger, M. (2012). *Jeugdzorgprofessionals professionaliseren in het omgaan met (vermoedens van) seksueel misbruik*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.
- <http://www.onderzoek-seksueel-kindermisbruik.nl/onderzoek/>
- *Kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg* (2013). Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- *Landelijk uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker* (2010). Den Haag: HBO-raad.
- *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden* (2012). Amsterdam: Boom
- Radema, D. & Machielsen, M. (2010). *Standaard Vakvolwassenheid Jeugdzorgwerker*. Utrecht: FCB.
- Zwikker, N., Haterd, J. van de, Hens, H. & Uyttenboogaart, A. (2009). *Competentieprofiel Jeugdzorgwerker*. Amsterdam: SWP.

Bijlage 1 Samenstelling werkgroepen en geïnterviewden

Werkgroep Beroepsprofiel Jeugdzorgwerker:

Pinar Okur	: Promovendus Intervict, Tilburg University
Renna Himonetos	: Consulente seksuologie bij Parlan Jeugd- en opvoedhulp
Anette Straver	: Hoofd P&O, Pactum Jeugdzorg&Educatie
José Baan	: Consulente seksuologie bij Parlan Jeugd- en opvoedhulp

Werkgroep Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker HSAO:

Jan Veldkamp	: Hoofddocent SPH/MWD, projectleider Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker Hogeschool Rotterdam
Olga Doornbos-Vos	: Hoofddocent SPH, Hogeschool Windesheim
Marti Schöne	: Coördinator minor huiselijk- en seksueel geweld, Hogeschool van Amsterdam
Jeannette de Korte-Mourik	: Academie voor Theologie, Christelijke Hogeschool Ede
Lianne Bonants	: Docent SPH, moduleleider Kindermishandeling, Hogeschool Leiden
Joris van Veen	: Projectleider Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker Instituut Sociale Studies, Hogeschool Arnhem en Nijmegen
Odetta Montens	: Behandelcoördinator en aandachtfunctionaris Seksualiteit, JzT
Rian van Loonen	: Manager Training en Therapie, Spirit Jeugd- en Opvoedhulp

Klankbordgroep:

Adriana Navis	: Hogeschool docent/coördinator Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker, academie voor sociale studies Hanzehogeschool
Alfred Volkers	: Beleidsmedewerker Jeugdzorg plus, JzT
Bart Hendriks	: systeemtherapeut/werkbegeleider opvoedpoli, systeembehandeling seksueel en huiselijk geweld
Annemarie Doctor	: P&O adviseur Trias Jeugdhulp
Ineke Vaneker	: Behandelcoördinator ambulante hulpverlening, opleidingscoördinator, OCK het Spalier Santpoort Noord

Janny van Heerbeek : Gedragsdeskundige en aandachtfunctionaris huiselijk geweld en kindermishandeling, Stek Jeugdhulp

Geïnterviewden

Bart Hendriks : Systeemtherapeut bij de Opvoedpoli Utrecht.

Janneke Loeffen : Gedragwetenschapper Harreveld

Ivo van Gerven : Gedragwetenschapper Harreveld)

Sanne Rijntjes : Jeugdzorgwerker bij Harreveld op een groep met jeugdige plegers van misbruik

Janny van Heerbeek : Voorzitter VSK (Vereniging tegen seksuele kindermishandeling binnen het gezin, familie en andere vertrouwensrelaties) en gedragsdeskundige bij Stek Jeugdhulp.

Sietske Dijkstra : Lector huiselijk geweld bij Avans Hogeschool.

Projectleider :Karin Kleine

Opleidingsadviseur :Marlous Beijer

Bijlage 2 Projectopdracht

2.1. Opdracht

Maak een plan van aanpak om de themacompetentie 'seksuele ontwikkeling' verder uit te werken conform de systematiek zoals deze gehanteerd is bij de ontwikkeling van het competentieprofiel Jeugdzorgwerker en het uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker.

Onderzoek waar de kennis, waarover professionals dienen te beschikken rondom de factoren die maken dat professionals tot mishandeling en misbruik overgaan, kan worden ondergebracht bij de nieuw te formuleren themacompetentie. De themacompetentie kan dan worden: Omgaan met seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daar vallen gedrags- en kenniscriteria onder die te maken hebben met het stimuleren van een gezonde seksuele ontwikkeling van jeugdigen én met het signaleren en hanteren van seksueel overschrijdend gedrag, zowel van jeugdigen, als ouders als van professionals.

2.2. Doel en beoogd resultaat

Het doel is als volgt geformuleerd:

Tijdens de HSAO opleiding van Jeugdzorgwerkers wordt meer aandacht besteed aan de ontwikkeling van competenties van studenten rondom de gezonde seksuele ontwikkeling, de afwijkende seksuele ontwikkeling en het handelen bij seksueel misbruik. Het gaat hierbij om het vergaren van kennis, het leren en versterken van vaardigheden en het vergroten van de bewustwording rondom het probleem van seksueel misbruik.

Jeugdzorgwerkers die werkzaam zijn in de branche Jeugdzorg, ontwikkelen blijvend hun competenties op het gebied van gezonde en seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik.

De beoogde resultaten zijn:

- Een addendum voor het Landelijk Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker
- Een addendum voor het Competentieprofiel Jeugdzorgwerker
- Een addendum voor de Standaard Vakvolwassenheid Jeugdzorgwerker

2.3. Context: competentieprofiel, uitstroomprofiel en branchestandaard

Competentieprofiel

Het competentieprofiel is in 2009 ontwikkeld. Het competentieprofiel beschrijft de kerntaken van de jeugdzorgwerker, de kritische situaties waarin de jeugdzorgwerker zijn werk uitvoert en de

competenties en de kennis die de jeugdzorgwerker nodig heeft om zijn taken goed uit te kunnen voeren.

Uitstroomprofiel

Op basis van de competentieprofielen voor Jeugdzorgwerker, Jongerenwerker en Pastoraal Werker is in 2010 het landelijk uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker ontwikkeld. In het uitstroomprofiel zijn de competenties van de Jeugdzorgwerker vertaald naar het niveau van de startende professional (de startbekwaam / HBO Bachelor afgestudeerde). Het uitstroomprofiel wordt door de HSAO opleidingen gebruikt om aanstaande Jeugdzorgwerkers een specifieke opleiding te kunnen bieden, gericht op het beroep van Jeugdzorgwerker.

Standaard Vakvolwassenheid

In de Standaard Vakvolwassenheid (2010) worden de competenties van de Jeugdzorgwerker met werkervaring beschreven op drie specifieke stadia van beroepsbeoefening: de gevorderde professional, de vakbekwame professional en de vakvolwassen professional. De Standaard gaat ervan uit dat een Jeugdzorgwerker zich – door permanent te leren tijdens en buiten zijn werk – zich naar een steeds hoger stadium kan ontwikkelen. Hoe hoger het stadium, hoe zelfstandiger taken kunnen worden uitgevoerd, in steeds complexere situaties. Elk stadium kent zijn eigen specifieke gedragskenmerken.

De themacompetentie

Het ontwikkelen van deze themacompetentie is een hulpmiddel voor jeugdzorgwerkers – zowel in de initiële opleiding als in de bij- en nascholing – om zich blijvend te ontwikkelen op het gebied van seksuele ontwikkeling. Om die reden wordt de themacompetentie opgenomen in het competentieprofiel, in het uitstroomprofiel en in de Standaard Vakvolwassenheid

2.4. Projectstructuur

Opdrachtgever voor het project “Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg”	Jeugdzorg Nederland
Projectleider van het projectteam “Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg”	Caroline Verkerk (Jeugdzorg Nederland)
Projectbegeleider deelproject kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg	Els Fuhring (Jeugdzorg Nederland) Ineke Jansen (Vereniging Hogescholen)
Projectleider deelproject “Themacompetentie seksuele ontwikkeling”	Karin Kleine
Opleidingsadviseur deelproject	Marlous Beijer

Bijlage 3 Werkwijze en totstandkoming

Er zijn verschillende activiteiten ondernomen om de themacompetentie te ontwikkelen. Deze activiteiten worden in dit hoofdstuk beschreven.

3.1. Documentstudie

Ter voorbereiding op de opdracht, heeft het projectteam de volgende documenten bestudeerd:

- Rapport Commissie-Samson: *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*
- *Aanbevelingen aan Jeugdzorg Nederland uit rapport Commissie-Samson*
- Artikel van de Stuurgroep Professionalisering Jeugdzorg: *Jeugdzorgprofessionals professionaliseren in het omgaan met (vermoedens van) seksueel misbruik.*

Op basis van de documentstudie heeft het projectteam vier aandachtsgebieden vastgesteld:

- Aandachtsgebied 1: Waarborgen van een gezonde seksuele ontwikkeling.
- Aandachtsgebied 2: Behandelen en begeleiden van jeugdigen en ouders op dit thema
- Aandachtsgebied 3: Signaleren en voorkomen van seksueel misbruik door professionals.
- Aandachtsgebied 4: Signaleren en voorkomen van seksueel misbruik door jeugdigen en opvoeders.

Deze aandachtsgebieden zijn als vertrekpunt gebruikt bij de invulling van de themacompetentie.

3.2. Interviews

De volgende mensen zijn geïnterviewd:

- Janneke Loeffen en Ivo van Gerven (beide gedragswetenschapper op een gesloten afdeling van Harreveld), Sanne Rijntjes (Jeugdzorgwerker bij Harreveld op een groep met jeugdige plegers van misbruik).
- Janny van Heerbeek, voorzitter VSK (Vereniging tegen seksuele kindermishandeling binnen het gezin, familie en andere vertrouwensrelaties) en gedragsdeskundige bij Stek Jeugdhulp.
- Sietske Dijkstra, lector huiselijk geweld bij Avans Hogeschool.
- Bart Hendriks, systeemtherapeut bij de Opvoedpoli Utrecht.

De geïnterviewden zijn bevraagd op de competenties die de Jeugdzorgwerker nodig heeft om een gezonde seksuele ontwikkeling te waarborgen, jeugdigen en opvoeders op dit thema te kunnen begeleiden en behandelen, en om misbruik te signaleren en te voorkomen. De interviewster heeft daarbij ingezoomd op:

- De vraagstukken en dilemma's waarmee de Jeugdzorgwerker wordt geconfronteerd.
- De hulpmiddelen die de Jeugdzorgwerker kunnen helpen bij het adequaat handelen.
- Het gedrag dat kenmerkend is voor de Jeugdzorgwerker die adequaat handelt.
- De kennis, vaardigheden, attitude en persoonseigenschappen die de Jeugdzorgwerker nodig heeft om adequaat te handelen.

3.3. Werkgroep competentieprofiel

De werkgroep competentieprofiel is samengesteld uit professionals uit het werkveld, elk met hun eigen specifieke expertise:

- Annette Straver, hoofd P&O bij Pactum
- José Baan, consulente seksuologie bij Parlan
- Renna Himonetos, consulente seksuologie bij Parlan
- Pinar Okur, PhD Researcher bij de Universiteit van Tilburg

De werkgroep competentieprofiel heeft de vier aandachtsgebieden uitgewerkt in gedragskenmerken voor de Jeugdzorgwerker. Bij de uitwerking van de aandachtsgebieden zijn de volgende vragen aan de orde gekomen:

- Welke specifieke (deel)taken voert de Jeugdzorgwerker uit, met welk resultaat?
- Wat maakt het uitvoeren van deze taken moeilijk, maar is wel essentieel in de uitvoering?
- Welke hulpmiddelen heeft de Jeugdzorgwerker tot zijn beschikking, om het uitvoeren van deze taken te vergemakkelijken?
- Welk gedrag is kenmerkend voor de Jeugdzorgwerker die adequaat handelt?
- Welke kennis, vaardigheden en attitude heeft de Jeugdzorgwerker nodig om dit adequate gedrag te laten zien?

Na uitwerking van de aandachtsgebieden heeft de werkgroep een werktitel aan de themacompetentie gegeven: 'Omgaan met seksuele ontwikkeling en seksueel misbruik'. Ook heeft de werkgroep een korte omschrijving van de competentie gemaakt. Tot slot heeft de werkgroep de gedragskenmerken verdeeld onder de stadia 'gevorderde professional', 'vakbekwame professional' en 'vakvolwassen professional'.

3.4. Werkgroep uitstroomprofiel

De werkgroep uitstroomprofiel is samengesteld uit vertegenwoordigers van het HSAO onderwijs en het werkveld:

- Jan Veldkamp, Hogeschool Rotterdam
- Olga Doornbos-Vos, Hogeschool Windesheim
- Marti Schöne, Hogeschool van Amsterdam
- Jeannette de Korte-Mourik, Christelijke Hogeschool Ede

- Lianne Bonants, Hogeschool Leiden
- Joris van Veen, Hogeschool Arnhem en Nijmegen
- Odette Montens, Jzt
- Rian van Loonen, Spirit

De werkgroep uitstroomprofiel heeft feedback geleverd op de eerste versie van de themacompetentie, zoals die was ontwikkeld door de werkgroep competentieprofiel. Daarnaast heeft de werkgroep de gedragskenmerken van de themacompetentie vertaald naar het niveau van startende professional (startbekwaam / HSAO-bachelor afgestudeerde). Bij de vertaling heeft de werkgroep rekening gehouden met de context waarin de jeugdzorgwerker in opleiding zijn competenties kan ontwikkelen (in een school/stage context, met een beperkte mate van zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en complexiteit).

Naar aanleiding van de feedback van de werkgroep uitstroomprofiel is de titel van de themacompetentie gewijzigd naar 'Omgaan met seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik'.

3.5. Klankbordgroep

De klankbordgroep is samengesteld uit vertegenwoordigers uit het werkveld. Zij hebben de door de werkgroepen ontwikkelde themacompetentie van feedback voorzien. De leden van de klankbordgroep zijn:

- Ineke Vaneker, OCK Het Spalier
- Alfred Volkert, Jzt.
- Janny van Heerbeek, Stek Jeugdhulp
- Adriana Navis, Hanze Hogeschool
- Annemarie Doctor, Trias Jeugdhulp
- Bart Hendriks, Opvoedpoli Utrecht

Bijlage 4: Vergelijking startbekwaam, gevorderd, vakbekwaam en vakvolwassen

	Startbekwaam	Gevorderd	Vakbekwaam	Vakvolwassen
Werkervaring	Geen werkervaring	2 jaar ervaring	4 jaar ervaring	Meer dan 4 jaar ervaring
Manier van handelen	Handelt 'overlevingsgericht'	Handelt taakgericht	Handelt meer procesgericht	Handelt conceptueel
	Gebruikt checklists, geheugensteuntjes, protocollen, regels, richtlijnen en stappenplannen. Doet ervaren werkers na en kopieert hun gedrag.	Werkt reactief, met behulp van algemene richtlijnen.	Doelen en plannen zijn richtinggevend voor het handelen.	Werkt intuïtief, anticipeert, prioriteert, richt handelen op de kern van het probleem.
Uitvoeren taken en activiteiten	Handelen is beperkt en niet flexibel doordat hij alleen losse elementen in situaties herkent en nog geen prioriteiten kan stellen.	Voert regelmatig voorkomende activiteiten uit. Concrete, eenduidige, begrensde handelingen	Legt verbanden tussen taken en activiteiten	Voert activiteiten in samenhang uit. Vertaalt praktijkervaring naar beleid.
Mate van zelfstandigheid	Niet zelfstandig	Voert taken na afstemming uit, nog niet zelfstandig	Werkt meer zelfstandig en op eigen initiatief, neemt beslissingen na overleg	Werkt zelfstandig, op eigen initiatief, neemt veelal zelf beslissingen.
Persoonlijke ontwikkeling	Gefascineerd door wat hij ziet en meemaakt. Alert en neemt veel in zich op, vooral informatie die hem zal helpen de situatie beter te controleren.	Is bereid te investeren in de eigen ontwikkeling	Implementeert leerervaringen en wordt daardoor meer effectief.	Vergroot de eigen effectiviteit.

Jeugd zorg Nederland
Postbus 85011
3508 AA Utrecht
tel. 030 - 298 34 00
e-mail info@jeugdzorgnederland.nl
www.jeugdzorgnederland.nl